

Finanse

Bezpieczeństwo ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw sektora TSL

Wybrane problemy

Natasza Duraj, Adam Sadowski, Anna Misztal
Michał Comporek, Magdalena Kowalska

Bezpieczeństwo ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw sektora TSL

Wybrane problemy

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Finanse

Bezpieczeństwo ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw sektora TSL

Wybrane problemy

Natasza Duraj, Adam Sadowski, Anna Misztal
Michał Comporek, Magdalena Kowalska

Natasza Duraj, Adam Sadowski, Anna Misztal, Michał Comporek, Magdalena Kowalska
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Analizy i Strategii Przedsiębiorstwa, 90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 39

RECENZENT

Beata Skowron-Grabowska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Beata Koźniewska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Anna Dziadzio

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/Fanjianhua

© Copyright by Authors, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09803.19.0.K

Ark. wyd. 8,0; ark. druk. 8,625

ISBN 978-83-8142-972-6

e-ISBN 978-83-8142-973-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	
Bezpieczeństwo ekonomiczne i bezpieczeństwo finansowe jako determinanty efektywnego funkcjonowania gospodarki i przedsiębiorstwa	11
1. Pojęcie i istota bezpieczeństwa oraz zagrożenia	11
2. Bezpieczeństwo ekonomiczne oraz bezpieczeństwo ekonomiczne państwa	15
3. Pojęcie i istota bezpieczeństwa finansowego oraz bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	17
4. Mierniki oceny bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	19
Rozdział 2	
Wybrane problemy zarządzania bezpieczeństwem finansowym przedsiębiorstwa	29
1. Zarządzanie bezpieczeństwem finansowym przedsiębiorstwa	29
2. Model bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa	38
3. Strategie bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw	43
4. Determinanty bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw	49
5. Obszary funkcjonalne a bezpieczeństwo finansowe	50
Rozdział 3	
Bezpieczeństwo w zarządzaniu łańcuchem dostaw	53
1. Bezpieczeństwo w zarządzaniu łańcuchem dostaw. Istota i zakres	53
2. Źródła ryzyka w łańcuchu dostaw	59
3. Systemowe rozwiązania zapewniające bezpieczeństwo w łańcuchu dostaw	61
3.1. ISO 28000:2007 – System Zarządzania Bezpieczeństwem Łańcucha Dostaw	63
3.2. ISO 22301:2012 – System Zarządzania Ciągłością Działania	66

6 Spis treści

3.3. SQAS (<i>Safety and Quality Assessment System</i>) – System Badania i Oceny Bezpieczeństwa oraz Jakości	67
3.4. Inicjatywa dotycząca bezpieczeństwa kontenerów (CSI)	68
3.5. C-TPAT (<i>Customs-Trade Partnership Against Terrorism</i>)	68
3.6. TAPA (<i>Technology Asset Protection Association</i>)	69
3.7. ISPS (<i>International Ship and Port Facility Security Code</i>) – Międzynarodowy Kodeks Ochrony Statku i Obiektu Portowego	70

Rozdział 4

Bezpieczeństwo finansowe polskich przedsiębiorstw transportowych w latach 2008–2017 73

1. Sektor TSL – podstawowe informacje	73
2. Metodyka badania	76
3. Bezpieczeństwo finansowe polskich przedsiębiorstw transportowych – wskaźniki analityczne	80
4. Bezpieczeństwo finansowe polskich przedsiębiorstw transportowych – wskaźniki syntetyczne	87
5. Wnioski z przeprowadzonych badań	97

Rozdział 5

Bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw logistycznych notowanych na GPW w Warszawie 99

1. Metodyka badania i charakterystyka próby badawczej	99
2. Efektywność gospodarowania aktywami obrotowymi jako wyraz operacyjnego bezpieczeństwa finansowego publicznych spółek sektora TSL	101
3. Gospodarowanie rezerwami jako determinanta bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw logistycznych notowanych na GPW w Warszawie	110
4. Relacje między poszczególnymi miarami bezpieczeństwa finansowego w spółkach logistycznych notowanych na GPW w Warszawie	119

Zakończenie	121
-------------	-----

Bibliografia	125
--------------	-----

Spis tabel	135
------------	-----

Spis rysunków	137
---------------	-----

Wstęp

Bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb ludzkich. Jego mianem określa się stan spokoju, niezagrożenia, który daje poczucie pewności oraz szansę na doskonalenie i rozwój. Termin ten jest wielowymiarowy i odnosi się do niemal wszystkich sfer życia ludzkiego. Obejmuje on takie składowe, jak: bezpieczeństwo polityczne, militarne, prawne, społeczne, ekologiczne i ekonomiczne. Bezpieczeństwo uzależnione jest ponadto od szeregu determinant – można je określić mianem endogenicznych i egzogenicznych – a zapewnienie jego odpowiedniego poziomu stanowi jedną z podstawowych funkcji każdego państwa, którego celem jest rozwój gospodarczy oraz wzrost dobrobytu społeczeństwa.

Jednym z fundamentów bezpieczeństwa jako takiego jest bezpieczeństwo ekonomiczne, oznaczające stan niezakłóconego funkcjonowania gospodarek, a więc sytuację, która pozwala na utrzymanie podstawowych wskaźników rozwojowych oraz zapewnienie komparatywnej równowagi z gospodarkami innych państw. Bezpieczeństwo ekonomiczne posiada następujące filary: bezpieczeństwo finansowe, energetyczne, surowcowe, żywnościowe oraz dostępu do czystej wody.

Jednym z kluczowych wymiarów bezpieczeństwa ekonomicznego jest bezpieczeństwo finansowe, odnoszące się do finansowej sfery funkcjonowania organizacji i podmiotów gospodarczych. Z punktu widzenia przedsiębiorstwa oznacza ono taką sytuację finansowo-majątkową, która zapewnia stabilne warunki funkcjonowania oraz umożliwia rozwój. Bezpieczeństwo finansowe jest wynikiem wieloletnich starań oraz decyzji podejmowanych przez zarządzających podmiotami gospodarczymi.

Bezpieczeństwo finansowe staje się więc kluczowe dla osiągnięcia przez przedsiębiorstwo pełnej niezależności finansowej. Jego poziom ma znaczenie nie tylko dla rozwoju samej jednostki gospodarczej, ale również dla jego kontrahentów. Ponadto jest jednym z warunków podejmowania przez przedsiębiorstwo działalności inwestycyjnej oraz podnoszenia poziomu konkurencyjności.

Podstawą w analizie bezpieczeństwa finansowego jest ocena wskaźnikowa sytuacji finansowo-majątkowej. Należy nadmienić, że w literaturze przedmiotu nie ma konsensusu, co do wyboru odpowiednich wskaźników oceny bezpieczeństwa

finansowego. Ich dobór uzależniony jest zatem od podejścia badaczy i przyjętych przez nich kryteriów. Do oceny bezpieczeństwa finansowego powinny być wykorzystywane następujące obszary oceny sytuacji finansowo-majątkowej przedsiębiorstwa: sprzedaż, płynność, rentowność, sprawność działania, zadłużenie i jego obsługa oraz gospodarowanie rezerwami.

Prezentowane opracowanie poświęcone zostało w szczególności istocie bezpieczeństwa ekonomicznego i finansowego, jego wskaźnikowej ocenie, metodom zarządzania, modelom i strategiom kształtowania. Zaakcentowano wpływ logistyki na bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw; szczególne miejsce poświęcono bezpieczeństwu w zarządzaniu łańcuchem dostaw. W części empirycznej opracowania dokonano oceny poziomu bezpieczeństwa przedsiębiorstw z sekcji transport i gospodarka magazynowa z wykorzystaniem wskaźników analitycznych i wskaźnika syntetycznego. Ponadto przedstawiono wyniki badania nad oceną bezpieczeństwa finansowego publicznych spółek akcyjnych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, działających w branży logistycznej. Przeprowadzone analizy oparto na przedsiębiorstwach transportowych, które stanowią blisko osiem procent wszystkich polskich przedsiębiorstw, a dynamicznie rozwijający się rynek TSL powoduje, że muszą one spełniać szereg wymagań i nieustająco same się rozwijać.

Monografia wpisuje się w nurt analiz dotyczących bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw. Podjęta tematyka jest jeszcze stosunkowo słabo rozpoznana i wymaga poświęcenia jej dalszych badań. Praca składa się ze wstępu, trzech rozdziałów teoretycznych i dwóch empirycznych, zakończenia, bibliografii, spisu tabel oraz spisu rysunków.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Bezpieczeństwo ekonomiczne i bezpieczeństwo finansowe jako determinanty efektywnego funkcjonowania gospodarki i przedsiębiorstwa*, poświęcony został kluczowym zagadnieniom związanym z istotą bezpieczeństwa ekonomicznego i finansowego oraz miernikom jego oceny.

Rozdział drugi *Wybrane problemy zarządzania bezpieczeństwem finansowym przedsiębiorstwa* opisuje zagadnienia dotyczące zarządzania bezpieczeństwem finansowym, jego modeli i strategii. W dalszej części rozdziału wypunktowano determinanty bezpieczeństwa finansowego oraz obszary w przedsiębiorstwie, które mają na nie znaczący wpływ.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Bezpieczeństwo w zarządzaniu łańcuchem dostaw*, przedstawiono logistyczne aspekty bezpieczeństwa finansowego. Opisało bezpieczeństwo w zarządzaniu łańcuchem dostaw, wskazano na podstawowe źródła ryzyka oraz zaprezentowano systemowe rozwiązania zapewniające bezpieczeństwo w łańcuchu dostaw.

Rozdział czwarty *Bezpieczeństwo finansowe polskich przedsiębiorstw transportowych w latach 2008–2017* zawiera omówienie metodyki i wyników badania nad bezpieczeństwem finansowym polskich przedsiębiorstw transportowych. Zaprezentowano w nim wskaźniki analityczne w wybranych obszarach oceny bezpie-

czeństwa finansowego oraz dokonano ich standaryzacji w celu stworzenia syntetycznego miernika oceny bezpieczeństwa finansowego.

Rozdział piąty, zatytułowany *Bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstw logistycznych notowanych na GPW w Warszawie*, przedstawia opis metodyki badania oraz prezentuje efektywność gospodarowania aktywami obrotowymi i rezerwami jako determinantami bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Przedstawiono w nim również relacje pomiędzy poszczególnymi miarami bezpieczeństwa finansowego w spółkach logistycznych.

Niniejsza praca jest wycinkiem szerokiej, złożonej oraz podlegającej ciągłej ewolucji problematyki prowadzenia działalności gospodarczej w dobie globalizacji i wzrostu poziomu konkurencyjności. Zaprezentowane metody, narzędzia i techniki mają charakter wybranych zagadnień opisujących jakże szeroki zakres podjętej problematyki. Autorzy podjęli próbę omówienia materii szczególnie istotnej z punktu widzenia ekonomii i zarządzania. Opracowanie może stanowić kompendium wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstw. W tym znaczeniu ma ono charakter podręcznika akademickiego.

Publikacja adresowana jest do szerokiego grona odbiorców, w tym przede wszystkim do młodzieży akademickiej kierunków ekonomicznych i zarządzania, a także wszystkich zainteresowanych omawianą problematyką, którzy chcą zdobyć i wykorzystać wiedzę na temat bezpieczeństwa finansowego.

Rozdział 1

Bezpieczeństwo ekonomiczne i bezpieczeństwo finansowe jako determinanty efektywnego funkcjonowania gospodarki i przedsiębiorstwa

1. Pojęcie i istota bezpieczeństwa oraz zagrożenia

Bezpieczeństwo stanowi elementarną, naczelną i pierwotną potrzebę, zajmującą nadrzędne miejsce – obok najważniejszych potrzeb fizjologicznych – w klasycznej teorii potrzeb, określonej mianem piramidy Maslowa, odzwierciedlającej kolejność zaspokajania potrzeb ludzkich¹. Abraham Maslow stwierdził, że potrzeby człowieka mają ścisłą, w tym przypadku pięciostopniową, hierarchię: najniższe są potrzeby fizjologiczne, następnie potrzeby bezpieczeństwa, miłości i przynależności, potem szacunku i uznania, najwyższe okazują się natomiast potrzeby samorealizacji.

Potrzeby bezpieczeństwa w hierarchii potrzeb Maslowa obejmują poczucie stabilności, pewności, a także wolności od wszelkich zagrożeń, lęku, strachu i chaosu². Uczuciami towarzyszącymi brakowi zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa są niepewność, poczucie osamotnienia czy bezradności. Pojawiają się one w sytuacji niezaspokojenia potrzeby opieki, stabilizacji, prawa i porządku. Jak dowodzi Lesław Hostyński, lęki mogą odnosić się zarówno do zdarzeń, na jakie jednostka nie ma wpływu, jak i tych, które może ona przewidzieć i wywierać na nie większy lub mniejszy wpływ³.

Z etymologicznego punktu widzenia termin „bezpieczeństwo” wywodzi się z łacińskiego *sine curas*, równoznacznego z pojęciem *securitas*, co oznacza stan „bez pieczy”⁴. Ryszard Zięba uważa, że termin ten powinien być rozumiany jako

1 A. Maslow, *A Theory of Human Motivation*, „Psychological Review” 1943, nr 50, s. 370–396.

2 Idem, *Motywacja i osobowość*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 62.

3 L. Hostyński, *Wartości w świecie konsumpcji*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006, s. 165.

4 J. Tokarski (red.), *Słownik wyrazów obcych PWN*, PWN, Warszawa 1980, s. 673.

stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz poczucia bezpieczeństwa, oznaczającego brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem⁵.

W języku łacińskim imię *Securitas* oznacza „bezpieczeństwo”. Zgodnie z mitologią rzymską, *Securitas* stanowi personifikację bezpieczeństwa oraz ufności. Była ona przedstawiana na rewersach monet rzymskich jako kobieta siedząca na tronie lub opierająca się o kolumnę, a jej atrybuty stanowiły: gałązka lauru, berło, róg obfitości, oliwka (zob. rysunek 1)⁶.

Rysunek 1. Bogini *Securitas*

Źródło: M. Skarżyński, *Homo Securitas*, [w:] I. Andruszkiewicz, M. Skarżyński (red.), *Jednostka wobec wyzwań zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2015, s. 36.

W polskiej literaturze przedmiotu można odnaleźć różne definicje bezpieczeństwa oraz odmienne spojrzenie na kwestię jego kształtowania. Michał Brzeziński definiuje bezpieczeństwo jako przeciwieństwo poczucia zagrożenia, a także jako stan, w któ-

5 R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1997, s. 3.

6 Zob. M. Skarżyński, *Homo Securitas*, [w:] I. Andruszkiewicz, M. Skarżyński (red.), *Jednostka wobec wyzwań zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań 2015, s. 36; W. Bogdański, *Personifikacje rzymskie na monetach*, „Biuletyn Informatyczny” 2009–2010, nr 4, s. 34.

rym brak jest okoliczności i działań mu zagrażających⁷. Bezpieczeństwo traktowane może być także jako dobro publiczne, podlegające szczególnej ochronie⁸ czy też jako gwarantowana przez konstytucję, instytucje prawne oraz przedsięwzięcia praktyczne ochrona i obrona przed wewnętrznymi i zewnętrznymi zagrożeniami żywotnych interesów państwa, społeczeństwa i obywatela we wszystkich sferach życia społecznego⁹.

Analizując literaturę przedmiotu, dotyczącą pojęcia i istoty bezpieczeństwa, Aleksander Kołodziejczyk wysnuł następujące wnioski:

- bezpieczeństwo stanowi atrybut (immanentną cechę) istnienia różnych podmiotów (jednostki ludzkiej, grupy społecznej, a także innych, pozaludzkich, form istnienia);
- jest ono ujmowane najczęściej jako określony stan obiektywny, który wyraża się w braku fizycznego zagrożenia dla tych podmiotów;
- jest ono definiowane także jako określony stan wewnętrzny podmiotów – subiektywny (psychiczny), tj. poczucie zagrożenia lub jego braku;
- bezpieczeństwo bywa rozumiane jako potrzeba i wartość stymulująca działanie podmiotów indywidualnych i zbiorowych (społecznych);
- jest ono traktowane *implicite* jako element ludzkiej praktyki czy też ludzkiej działalności, jako ważny cel działania, którym jest zapewnienie czy też ochrona bezpieczeństwa przed określonym zagrożeniem zewnętrznym¹⁰.

W literaturze przedmiotu bezpieczeństwo klasyfikowane jest ze względu na pięć zasadniczych kryteriów, a mianowicie: kryterium podmiotowe, przedmiotowe, przestrzenne, sposobu organizowania oraz kryterium czasowe¹¹.

Ze względu na kryterium podmiotowe bezpieczeństwo widziane jest z punktu widzenia podmiotów, pełniących istotną rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa. Są nimi zarówno podmioty państwowe i podmioty pozapaństwowe, jak również grupy społeczne i jednostki ludzkie.

W wymiarze przedmiotowym bezpieczeństwo obejmuje system wartości chronionych, odnoszących się do sektora militarnego, politycznego, ekonomicznego, ekologicznego oraz sektora społeczno-kulturowego, a także metody i środki realizacji polityki bezpieczeństwa.

Z punktu widzenia kryterium przestrzennego bezpieczeństwo ujmowane jest w wymiarze globalnym (uniwersalnym), regionalnym, subregionalnym oraz w wymiarze lokalnym.

7 M. Brzeziński, *Kategorie bezpieczeństwa*, [w:] idem, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa: wybrane zagadnienia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009, s. 23.

8 J. Bil, *Korupcja w (prywatnym) sektorze gospodarczym*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2015, s. 17.

9 Z. Nowakowski, H. Szafran, R. Szafran, *Bezpieczeństwo XXI wieku. Strategie bezpieczeństwa narodowego Polski i wybranych państw*, RS Druk, Rzeszów 2009, s. 110.

10 A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny: pojęcie bezpieczeństwa, jego interpretacja i odmiany*, „Saeculum Christianum” 2007, nr 14, s. 227–228.

11 R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce...*, s. 6–7.

Ze względu na kryterium sposobu organizowania wyróżnia się bezpieczeństwo: indywidualne (unilateralne), realizowane przez działania jednostronne (np. hegemizm mocarstwowy, izolacjonizm, politykę neutralności, niezaangażowanie), system równowagi sił (np. system bipolarny, system równowagi strachu), system blokowy, obejmujący sojusze, system bezpieczeństwa kooperacyjnego oraz system bezpieczeństwa zbiorowego (regionalnego lub uniwersalnego).

Natomiast z punktu widzenia kryterium czasowego bezpieczeństwo zarówno poszczególnych państw, jak i podmiotów utożsamiane jest ze stanem oraz procesem bezpieczeństwa.

W literaturze przedmiotu omawiającej szeroko rozumiane bezpieczeństwo często podkreślany jest fakt, że wyjaśniając istotę pojęcia bezpieczeństwa należy mieć na uwadze przede wszystkim jego związek ze zjawiskiem zagrożenia¹².

W *Słowniku języka polskiego PWN* zagrożenie zdefiniowane zostało jako sytuacja lub stan, który komuś zagraża lub w którym ktoś czuje się zagrożony. Termin ten dotyczy także kogoś, kto stwarza taką sytuację¹³.

W polskiej literaturze przedmiotu zagrożenie utożsamiane bywa z subiektywnym lub/i obiektywnym występowaniem niebezpieczeństwa dla istotnych dla określonego podmiotu wartości, zaliczanych do jego bezpieczeństwa, skierowane jest natomiast na konkretne wartości, stanowiące przedmiot ochrony przez dany podmiot¹⁴.

Ze względu na ich przedmiot, zagrożenia dzielone są na: polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne (zob. tabela 1).

Tabela 1. Klasyfikacja zagrożeń ze względu na przedmiot zagrożenia

Rodzaj zagrożenia	Opis
Polityczne	zagrożenia wywołane rozkładem sceny politycznej oraz działaniami grup politycznych, skutkującymi niemożnością wypełniania przez państwo jego podstawowych funkcji
Militarne	zagrożenia odnoszące się do użycia siły militarnej bądź groźby jej użycia
Ekonomiczne	zagrożenia związane z problemami dotyczącymi produkcji, wymiany i podziału dóbr oraz rozporządzania nimi
Spółeczne	zagrożenia dotyczące przypadków związanych z możliwością utraty życia lub zdrowia, jak również tożsamości narodowej oraz z powstaniem problemów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa socjalnego
Ekologiczne	zagrożenia związane ze skutkami degradacji środowiska naturalnego

Źródło: D. Chaba, *Przeciwdziałanie zagrożeniom – misja czy wyzwanie dla samorządu?*, [w:] J. Żylińska, I. Przychocka (red.), *Nauki społeczne i ekonomiczne – węzłowe zagadnienia*, Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej, Warszawa 2018, s. 408.

12 A. Kołodziejczyk, *Bezpieczeństwo jako fenomen społeczny...*, s. 230.

13 Zob. <https://sjp.pwn.pl> (dostęp: 12.12.2019).

14 R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2012, nr 1, s. 10.